

Altheide David L. – Merkovity Norbert

Hogyan segíti a félelem- és figyelem-alapú politika Donald Trumpot és más jobboldali autokratákat?

Tanulmányunkkal célunk azt bemutatni, miképpen alakította át Donald Trump 2016-os megválasztása és 2020-as elnökjelölti kampánya az amerikai politikát, és hogyan erősítette meg a világ jobboldali autokratáit. Trump új szintre emelte a félelem politikáját a bevándorlókkal, kiváltképp a mexikóiakkal szembeni félelem táplálásával, miközben démonizálta a muszlimokat és más csoportokat. Számos amerikai állampolgár szavazatával támogatta ezt a félelmet, akkor is, amikor gyűlöletbűntények elleni tüntetések kezdődtek az országban, vagy százezrek életét követelte a COVID-19 világjárvány. A tények relativizálása és az álhírek terjesztése megtalálható a Trumphoz hasonló autokratikus vezetők eszköztárában is. Fel kell ismerni ennek a folyamatnak a dinamikáit, és határozott lépésekkel kell küzdeni ellene. E tanulmány mellett érvel, hogy a trumpi évek után a médiaműveltség széles körű terjesztését kell elősegíteni, amiben a tudományos élet szereplőinek is részt kell vállalniuk.

Kulcsszavak: amerikai elnökválasztások, amerikai média, autokratikus átmenet, autokrata politikusok, Donald Trump, fake news, félelempolitika, figyelemalapú politika, George Floyd, médialogika, politikai kommunikáció

*„A valódi hatalmat – még a szót sem akarom használni – a félelem jelenti.”
Donald J. Trump (2016. március)*

A fake news bűvöletében

Donald Trump, a média szórakoztató funkcióját értő politikus kampánya a bevándorlókkal szembeni félelempolitikára, a szocializmussal való fenyegetésre, valamint a populista politika és a figyelemalapú politika kiterjesztésére épített (Altheide 2017, Merkovity 2017). Annak ellenére, hogy Trump több mint 23 000 alkalommal hazudott a 2020-ig tartó négyéves elnöki ciklusa alatt,¹ továbbra is népszerű maradt hívei körében. Köztük a Kongresszus olyan tagjai is megtalálhatók, akik attól tartanak, hogy a leköszönő elnök támogatásának megvonása veszélybe sodorhatja újraválasztásukat. Szinte az összes amerikai vezető médium megkapta a „fake news” címkét Trumptól, amely kifejezés rendkívül népszerű követői és a világ autokratái körében (Kellner 2018). A politikai normák folyamatos tesztelés alatt álltak Trump politikai színre lépése óta. Ennek egyik jellemző lenyomata, hogy Trump sikertelen kísérletet tett az elnökválasztások elhalasztására,² illetve kijelentette, hogy

1 Glenn Kessler, Salvador Rizzo & Meg Kelly: Trump is Averaging More than 50 False or Misleading Claims a Day, *The Washington Post*, 22 October 2020, <https://www.washingtonpost.com/politics/2020/10/22/president-trump-is-averaging-more-than-50-false-or-misleading-claims-day/>.

2 Chris Megerian: Trump Suggests Postponing the General Election: Expert Says It’s a Move from the ‘Autocrat’s Playbook.’ Allies Also Reject Idea Outright, *The Los Angeles Times*, 31 July 2020, <https://newspaper.latimes.com/desktop/latimes/default.aspx?edid=1a8594c3-903d-4d1c-baf5-500d4043c5f0>.

nem fogadja el a választási eredményeket, ha vereséget szenved.³ Betartva ígéretét, nem volt hajlandó elismerni a 2020-as elnökválasztások eredményeit, és nem mutatkozott együttműködőnek abban, hogy az elnökké választott Joe Biden és csapata elkezdje az elnöki átmeneti időszakot, a hivatal átvételének bevett folyamatát. Ez az eseménysor rávilágított arra az átalakulásra, amely az amerikai politikai és választási normák terén történt 2016 óta. Tanulmányunkban a félelempolitika és a figyelemalapú politika irodalmának kritikai áttekintésével, azok összekapcsolásával kívánunk magyarázatot adni Donald Trump politikájának népszerűségére, 2016-os választási győzelmére, valamint a 2020-as elnökválasztásokon elért kimagasló, 70 millió támogató szavazat feletti eredményére.

A választási eredmények – mint minden olyan állítás, amelyet Trump és követői tagadnak – nem számítottak, mivel Trump és táborá az elvet követi, hogy minden tény torzított, így maguk a szakértők – beleértve a világjárvány pusztítására vagy a globális felmelegedés fenyegetésére figyelmeztető tudósokat is – elfogultak, és tudományos kutatási módszerek helyett szubjektív politikai preferenciák szerint cselekednek. A COVID-19 több mint negyedmillió amerikai életet követelt, és több mint 12 millió amerikai fertőzött meg, Trump – a járvánnyal kapcsolatos téves információk egyik fő forrása – mégis következetesen állította, hogy kontroll alatt tartják és legyőzik a járványt (Evanega et al. 2020). Trump hosszú ideig nem engedélyezte járványügyi akciócsoportjának, hogy együttműködjön az elnökké választott Biden egészségügyi csapatával, ami elősegítené egy hatékony terv végrehajtását a 2021. januári beiktatást követően.

Trump politikai hagyatéka

A demokratikus kormányok többsége üdvözölte Biden választási győzelmét, azonban félt, hogy az új elnök és adminisztrációja nem lesz képes helyreállítani a Trump-évek amerikai és nemzetközi hatásait, mivel a társadalmi rend, ezen belül különösen az udvariasság alapértelmezése és közös követelményrendszere kérdőjeleződött meg 2016 óta. Habár Biden 80 milliónál több szavazatot kapott, és az elektori szavazatok többségét is megszerezte (306 : 232), Trump így is 74 millió szavazatot nyert el. Néhány államban mindössze pár tízezer szavazaton múlt az eredmény (például Arizonában, Georgiában és Nevadában). Az eredmények nem nagyarányú győzelemről szólnak, hanem arról, hogy nagyobb lett a társadalmi megosztottság.⁴ A nem tetsző hírek és információk fakenews-kategóriába helyezésével többé nem feltételezhető, hogy az alapelveket tekintve közmegegyezés van a társadalomban. A tudományos és az orvosi szakértők hitelessége nem általános érvényű. A COVID-19 pandémiával kapcsolatban rendkívüli fontossággal bíró amerikai Élelmiszer- és Gyógyszerellenőrzési Hivatalt (FDA) és a Betegségmegelőzési és Járványügyi Központot (CDC) politikailag kompromittálta a Trump adminisztráció azzal, hogy lebecsülte a világjárvány jelentőségét, és gyakran ellentmondott állításainak.⁵ A járvány okozta közegészségügyi válsággal szembeni politikai valóságértelmezés megmutatja, mit eredményezett az olyan egészségügyi intézkedések megkérdőjelezése, mint például a maszkviselés és a nagy tömegek kerülése. A kilenc hónapja tartó vizsgálatok orvosi bizonyítékai és a COVID-19-cel összefüggésbe hozható halálozások növekedésének ellenére az állampolgárok jelentős része elutasítja a tudósok figyelmeztetéseit és ajánlásait. Ennek egyik lenyomata, hogy az amerikaiak harmada azt állítja, nem adatná be magának a koronavírus elleni vakcinát (Mullen O’Keefe 2020).

Megingott az egyesült államokbeli etnikai kérdésekkel kapcsolatban kialakult törekeny egyensúly is. Trump nem tulajdonított nagy jelentőséget a feketéket érő rendőri erőszaknak, mert szerinte a fehér lakosságot is hasonló

³ Michael Crowley: Trump Won’t Commit to ‘Peaceful’ Post-Election Transfer of Power, *The New York Times*, 23 September 2020, <https://www.nytimes.com/2020/09/23/us/politics/trump-power-transfer-2020-election.html>.

⁴ Az amerikai politikai polarizáltság növekedéséről a PEW Research Center készített több évet átfigyő kutatást. Ennek utolsó eredményeit 2017-ben publikálták. A jelentés ezen az alábbi oldalon érhető el: <https://www.pewresearch.org/politics/interactives/political-polarization-1994-2017/>.

⁵ Savannah Behrmann & Matthew Brown: Government Agency Will Investigate Trump Administration Political Influence over FDA, CDC, *USA Today*, 19 October 2020, <https://eu.usatoday.com/story/news/politics/2020/10/19/gao-investigate-trump-administration-influence-over-fda-cdc/5981174002/>.

inzultusok érik.⁶ Számos Twitter-bejegyzésében és demagóg állásfoglalásában tagadta társadalomtudományi kutatások és kormányzati jelentések több évtizedes munkáját a társadalmi egyenlőtlenségről és a rendszerszintű rasszizmusról (Konrad 2018), ehelyett a törvényes rendet megbolygató zavargásokra és a rendőrséget érő támadásokra fektette a hangsúlyt. Veje és tanácsadója, Jared Kushner úgy fogalmazott, hogy a feketéknek is akarniuk kell a sikert annak érdekében, hogy az elnök politikája működhessen.⁷ Az elnök a zavargások relativizálásával a félelemhez nyúlt, és az igazságtalanságok elszenvédőit tette a félelem tárgyává.

Az elnöki hatalom választások utáni átadására vonatkozó hagyomány is megkérdőjeleződött azzal, hogy az elnök – az amerikai történelem során először – nem fogadta el a vereséget, és nem volt hajlandó zökkenőmentesen átadni a hatalmat. Trump és hívei a választói részvételt mérséklő megoldást valósítottak meg számos államban, egyebek között csökkentették a szavazóhelyek számát, arra kényszerítve a vidéki szavazókat, hogy mérföldek százait vezessék le csak azért, hogy leadhassák szavazataikat.⁸ Az amerikai társadalom alapját az egyenlő jogok, a szabadság, az igazságosság és a rutinszerű társadalmi folyamatok jelentik. Míg korábban gyakran ezek a feltételek sem teljesültek a kisebbségi csoportok tagjai számára, addig mára kevésbé biztosítottak sok, nem pusztán kisebbségi csoporthoz tartozó amerikai számára sem. Ez végzetes a demokráciára nézve, és várhatóan a Trump-adminisztráció egyik hosszú távú következménye lesz.

A figyelemtől a félelemig

Trump a figyelemalapú politizáláson keresztül erősítette meg a félelemalapú politizálást. A közösségi oldalakon folytatott kommunikációja révén képessé vált követői figyelmének irányítására, amit ellenfele gyengítésére igyekezett felhasználni (Merkovity 2016b). Bejegyzéseiben hangsúlyozta a félelmet, például azt állítva, hogy az amerikai gazdaság összeroskadhat Joe Biden „szocializmusa” alatt, ami erősen hatott számos latinó szavazóra, különösen azokra a floridai lakosokra, akiknek családi kapcsolataik és emlékeik vannak Castro Kubájáról. „Ez a választás döntés a TRUMPI FELÉPÜLÉS és a BIDENI ÖSSZEOMLÁS között” – írta a közösségi médiára az elnök, visszhangozva azt, amit a kampányeseményein mondott támogatóinak. „Ez egy döntés a TRUMPI FELLENDÜLÉS és a BIDENI LEZÁRÁS között. Ez egy döntés a vírus Megölésére vonatkozó tervünk és az Amerikai Álom megölésére vonatkozó Biden-terv között!”⁹

Hiba lenne azt hinni azonban, hogy a figyelemalapú politizálás új keletű dolog lenne. A figyelem mindig is a politika világának velejárója volt. Tipikusan kampányok idején találhatók kiemelkedő példák, mivel a demokráciákban a választási időszak az, amikor az állampolgárok közvetlen módon szólhatnak bele a politikai folyamatokba a választási eredmények útján. Ezek az eredmények megmutatják a politikusokról, a pártokról, a politikai célokról alkotott véleményüket is, következésképpen az eredmények képesek befolyásolni a kampánykommunikáció folyamatát. A választás előtti időszak különösen kommunikációközpontú, a nyilvánosság figyelme extrém módon nyitott a politikai szereplőktől érkező üzenetekre. Végsősoron a kampányok tesztelik, hogyan működik a nyilvános kommunikáció, a fékek és ellensúlyok rendszere. Feszült figyelem kíséri tehát a választási kampányokat. Demokratikus viszonyok között a figyelem tipikusan a szavazatok megnyeréséhez és az érdekek eléréséhez kötődik, ezért a politikai szereplők és a szavazók kapcsolatán keresztül vizsgálható (Merkovity 2016a).

6 Jeremy W. Peters: Asked About Black Americans Killed by Police, Trump Says, ‘So Are White People’, *The New York Times*, 14 July 2020, <https://www.nytimes.com/2020/07/14/us/politics/trump-white-people-killed-by-police.html>.

7 William Cummings: Jared Kushner Criticized After Saying Black Americans Need to ‘Want to be Successful’, *USA Today*, 26 October 2020, <https://eu.usatoday.com/story/news/politics/2020/10/26/jared-kushner-criticized-saying-black-people-need-want-successful/6043088002/>.

8 Adam Harris: The Voting Disaster Ahead: Intentional Voter Suppression and Unintentional Suppression of the Vote Will Collide in November, *The Atlantic*, 30 June 2020, <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2020/06/voter-suppression-novembers-looming-election-crisis/613408/>.

9 Donald J. Trump: This Election is a Choice Between a TRUMP RECOVERY or a BIDEN DEPRESSION!, *Facebook*, 27 October 2020, <https://www.facebook.com/DonaldTrump/videos/804550073674836/>.

A figyelem fogalmát illetően annak kontrollálását is fontos megemlíteni. A 2008-as amerikai elnökválasztások előtt az online közösségek politikaformáló ereje inkább tűnt mítosznak, mintsem valódi lehetőségnek (Merkovity 2009). Barack Obama kampánystábja a YouTube, a MySpace, a Facebook, a Twitter és más közösségi oldalak felületeit használta a figyelem maximalizálására. A kedvező imázs önmagában nem elég, ha nem kötődik hozzá folyamatos figyelem, amely háttérbe szorítja az ellenfelet. Az *Obama-hatás* jelensége bepillantást engedett a kampány mindennapi eseményeibe, exkluzív tartalmakkal szolgált azok számára, akik követték Obamát a közösségi médiában. Ezt a hagyományos média is érzékelte, ami több diskurzust indított el a jelölről. Mindez a választók nyilvánosan elérhető adatainak elemzésével valósulhatott meg, amihez a bázist a támogatóknak és a szavazóknak küldött megszámolhatatlan személyes üzenet biztosította (Bimber 2014: 131). A figyelem-maximalizálás fontos eredménye volt a hagyományosan apolitikus fiatalok önkéntesként történő bevonása a kampányba: 3,1 millió egyéni (pénzügyi) támogató és több mint 5 millió önkéntes vett részt a 2008-as elnökválasztási kampányban. A jelölt folyamatos beszédtema volt a szavazók között, gyakorlatilag celebritássá vált (Cogburn & Espinoza-Vasquez 2011, Marx et al. 2009). Barack Obama kampánya végletesen perszonalizált és önmediatizált volt: megmutatta, hogy a figyelem felkeltése, megtartása és maximalizálása érdekében az adatokat és a technológiát is fel kell használni, mert így érhető el a legtöbb szavazó.

A fenti példa rávilágít a figyelem politikai célú kontrollálására. A figyelem megragadásának aspektusai azonban nem csak választási kampányok médiamegjelenései idején írhatók le. A figyelemalapú politizálásban a hangsúly a média használatán van. Ebben a kommunikációban a választók aktív résztvevői, nem passzív fogyasztói a hagyományos médiának. A lényegi elem a figyelem felkeltése, maximalizálása és irányítása.

Az illiberális rezsimok a hagyományos médiahasználat és az újonnan megjelenő figyelemalapú politizálás keverékét használják. Nem fontos elem számukra a választók aktív részvétele, habár hivatkoznak rá. A magyar kormány például arra használja a közösségi médiát, hogy kapcsolatot teremtsen a szavazókkal (vö. a COVID-19 miatti lezárás alatt a kormányfő napi szinten töltött fel tartalmakat a Facebook-oldalára 2020 tavaszán), ez a kommunikáció azonban nem igényel visszajelzést a követőktől (Merkovity et al. 2021). Alapvetően „sajtótájékoztató jellegű” kommunikáció, a média és a nyilvánosság kérdései nélkül. Itt a figyelem felkeltése és maximalizálása a fontos tényező. A sorba jól illenek a nemzeti konzultációk, amelyek azt a célt szolgálják, hogy más témákra tereljék a figyelmet. Ezek a konzultációk kvázi-népszavazásként némi rendszerességgel lehetővé teszik a magyar állampolgárok számára, hogy a kormány által feltett kérdésekre válaszoljanak; igaz, a válaszok leszűkülnek néhány kormánybarát lehetőségre (vö. Körösenyi 2017: 17). A konzultációk eredményei általában hivatkozási alapul szolgálnak a következő kormányzati ciklusra, azt állítva, hogy az emberek hozták meg a döntéseket a legfontosabb ügyekben, ezek az ügyek pedig a hagyományos média napirendjének élére kerülnek.

A politikai kommunikáció hangsúlya áthelyeződött a tényleges témákról a politikusok tervezett és megrendezett akcióira annak érdekében, hogy formálni tudják a különböző oldalakról érkező szavazók politikai cselekményekre adott reakcióit. Ebben a kommunikációs helyzetben nemcsak a többi politikussal vagy párttal szemben folyik a figyelemért folytatott harc, hanem a kommunikációs színtér többi szereplőjével is. Az átlagember rengeteg információval szembesül különböző fórumokon és módokon. Minden információ – származzon a szórakoztatóiparból, a terrorizmustól, a sportból vagy akár a politikából – a felhasználó figyelmét igényli. Ebben az értelemben a politikusoknak olyan versenytársaik vannak a figyelemért folytatott küzdelemben, mint például a Kardashian család, az NFL-sztárok, a TikTok-influenszerek vagy éppen egy terrorszervezet. A nyilvánosság töredezettségével a politikusok olyan kommunikációs technikákhoz nyúlhatnak, amelyekkel garantálható a figyelem megszerzése. Az egyik ilyen a félelem.

A félelem politikája

A félelem politikája azt a jelenséget írja le, amikor a döntéshozók támogatják és kihasználják az állampolgárok dühét és félelmét politikai céljaik és szándékaik érdekében (Altheide 2002, Furedi 2005, Glassner 1999). Ennek véghezviteléhez jelentős média- és informatikai hozzáférésre van szükség, hogy terjesszék és élvezzék kommunikációjuk eredményeit. A média központi szerepet játszik a civilizáció építésének folyamatában (Couch 1984,

Couch 1990). Minden ország és kultúra, amely valaha az autokrácia felé fordult, egyedi utat jár be a félelem politikájának terjesztésében. Gyakran történelmi eseményeket, bűnbakokat vagy „kívülállókát” használnak fel a félelem terjesztése érdekében, amelyeket és akiket okolni lehet a problémákért. Mindemellett a kommunikációs szemlélet is változott a történelem során a kulturális környezet és különösen a kommunikációra használt információs technológiák természetét illetően. Ösztönösen kerül be az üzenetek tartalmába továbbá az a formátum és logika, amely megalapozza a média használatát a félelem erősítése és az autokratikus uralom igazolása érdekében. Napjainkban alapvetően a televíziót és a digitális médiát használják a félelem üzeneteinek terjesztésére, míg más helyzetekben – és időkben – bevonták a filmet, a nyomtatott sajtót, a rádiót, sőt az egyházi szószéket is. A félelmpolitizálás, illetve az autokrata vezetők előretörésének és kontrolljának megértéséhez a kulcs a médialogika megértése. A médialogika a mindenkori kommunikáció ökológiáját használja fel az üzenetek hatásának maximalizálására (Altheide 1995, Altheide & Snow 1979, Hepp 2013, Mazzoleni & Schulz 1999).

Az eredmény az, hogy az autokraták a közönség elvárásaihoz, korábbi ismereteihez, valamint kommunikációs formákban és technológiákban való jártasságukhoz igazítják a megközelítésük módját és a tartalmakat. Jellemző folyamat, hogy napjaink gyorsan változó információs technológiai felhasználókká alakították át a közönséget, amely nem pusztán befogadja az információt, hanem aktív résztvevője is az üzenetek feldolgozásának, kiválasztásának és továbbküldésének, még akkor is, ha az üzenet kevésbé referenciális, csupán jobban felidézhető (lásd mémek). Ez kritikussá válik akkor, amikor a felhasználók nem rendelkeznek alapvető médiaműveltséggel az új formátumokkal kapcsolatban, amelyek gyakran spontánok, személyesek és vizuálisak. E jelenség hatással van az újságírásra és a hírközlésre is, amit Trump ki is tudott használni, amikor a félelemhez nyúlt a politikai pályafutása alatt (vö. Chadwick 2017: 787–852, Woodward 2019).

Trump részben azért válhatott elnökké, mert szórakoztató. A televíziós híradók vizsgálata azt mutatja, hogy a nézettség növelésének melléktermékeként szórakoztatóvá és szenzációhajhásszá váltak a híradások, ami elősegítette a félelmpolitika előretörését (Altheide 1976, Boorstin 1961/1992, Epstein 1973, Ericson et al. 1991, Tuchman 1978). A kortárs híradós gyakorlat az új információs technikákhoz kötődik, kifejezetten a könnyen hordozható kamerákhoz és az okostelefonokhoz. Az amerikai híradók döntő része azokat a videoanyagokat részesíti előnyben, amelyek drámaiak, konfliktusosak és érzelmesek. A mediatizált képek uralják a híradásokat és a közösségi médiát is. Számos helyi, nemzeti és nemzetközi híradás forrásainak vizsgálata fedi fel, hogyan működik a „médianyelvezet” (Altheide 1985). A televízió alapvetően képekkel mondja el az eseményeket. Habár a cél az lenne, hogy képek segítségével meséljen el egy történetet valamiről, a használt logika valójában a meglevő képekről mesél. Azok az események, amelyek nagyobb valószínűséggel felelnek meg ezeknek a formai követelményeknek, nagyobb valószínűséggel kerülnek adásba. Azok a politikusok és más közéleti szereplők, akik vizuális eseményeket és drámai elemeket visznek a cselekményükbe, nagyobb valószínűséggel kerülnek a tudósításokba. Az ilyen formátum komoly hatást gyakorol az olyan közösségi intézményekre, mint a sport, a hírek, a politika, az oktatás és a vallás. Mivel a hírmédia növelni akarja nézettségét, nem meglepő, hogy azokat a hírelemeket választja ki, amelyek vizuálisan érdekesek, és már megjelentek vagy felkapottá váltak a közösségi médiában. A fentiek mind jól illeszkednek Donald Trump stílusához.

Trump a félelmpolitika mestere volt (Altheide 2017). A 2016-os kampányát egy mozgólépcsőn lejöve nyitotta meg, majd feltűzelte fizetett közönségét,¹⁰ hogy ünnepelje megjegyzéseit arról, miszerint a mexikói bevándorlók jelentik az amerikai kultúra küszöbön álló végétét: „Drogokat hoznak, bűnözést hoznak, és erőszaktevők.”¹¹ A Trump iránt tanúsított figyelem a szórakoztató mediakultúrából fakad, amely a félelemből, a szembenállásból és a konfliktusból táplálkozik. A közösségi média viszont bővítette a lehetőségeket. Trump számos követője azt állítja, hogy ő kimondja az érzéseiket (lásd Castells 2019: 75–83). A félelem arra sarkallja az embereket, hogy cselekedjenek és kimondják, amit gondolnak. A 2001. szeptember 11-e utáni korszakban elárasztanak minket

10 Vö.: Hunter Walker: Donald Trump Reportedly Paid Actors \$50 to Cheer for Him at His 2016 Announcement, *Business Insider*, 18 June 2015, <https://www.businessinsider.com/paid-actors-at-donald-trump-announcement-2015-6>.

11 Katie Reilly: Here Are All the Times Donald Trump Insulted Mexico, *Time*, 31 August 2016, <https://time.com/4473972/donald-trump-mexico-meeting-insult/>.

a drámai és emlékeztető üzenetek, amelyek szerint a fenyegetés a küszöbön áll. Az olyan politikusok, mint Donald Trump kiválóan ötvözik a félelem politikáját a személyes támadásokkal, az ellenfelet hibáztatva a veszély meglétéért. A közösségi és a szórakoztató média teszi lehetővé a félelem figyelemalapú politikába való ágyazását és terjedését. Az amerikai médiában megjelenő tudósítások háttérrel biztosítanak ehhez. A félelemről és a szenvedésről készített ábrázolások táplálják a félelempolitikát. Ezt a félelmet ugyanaz a médiadinamika teszi lehetővé, amely Donald Trump nyers és lekicsinylő megjegyzéseire terelte a figyelmet.

A félelemalapú politizálásnak jelenleg három fő tényezője van. Egyrészt visszatérő elem a (különösen a 2008-ban kezdődött gazdasági válság élezte) düh, amelyet a választók éreznek. A düh többnyire a félelmen alapszik, mert az emberek elveszíthetik a keresetüket, a szeretteiket. Az Egyesült Államokban kiegészítették mindezt a szórakoztatásközpontú média és a popkultúra vizuális megjelenítései a bűnözésről, az erőszakról, a kábítószerrel, a bandákról, a bevándorlókról és legutóbb a terrorizmusról. A képi ábrázolások terjedésének döntő része abban az időszakban történt, amikor csökkent a bűnözés mértéke, különösen az erőszakos bűncselekményeké. Másrészt a 2001. szeptember 11-ei terrortámadást követően a Bush- és az Obama-adminisztráció heves terrorizmusellenes kampányt folytatott, amelynek hatására felerősödött az állampolgári megfigyelés és növekedett a terrorizmustól való félelem, összekapcsolva azt a bűnözéssel, a kábítószerkereskedelemmel és a bevándorlással. A közösségi média a harmadik tényező, amely személyes érzelmeket és ítéleteket farag a félelemből. Egy tanulmány szerint 2000-ben az amerikaiak körülbelül 46 százaléka rendelkezett internetkapcsolattal, míg 2014-ben több mint 87 százalékuk. Az mobiltelefon-használat 53 százalékról 90 százalékra növekedett ugyanebben az időszakban. Az okostelefonok használata – ami meglehetősen ritka volt 2000-ben – majdnem 60 százalékra emelkedett 2014-ig (Panagopoulos 2016). A kommunikáció személyesebbé, azonnalibbá és vizuálisabbá vált a közösségi média fejlődésével. Az egyének a közösségi hálózatokon nemcsak személyes információkat tudnak megosztani, hanem – ami még fontosabb – meg tudják osztani a saját véleményüket, és kiválaszthatják azt az információforrást és tartalmat, amelyet előnyben részesítenek, függetlenül annak igazságtartalmától. Minden tény pusztán véleményként történő kezelése elősegítette a „fake news” terjedését. Donald Trump e három tényező felhasználásával tudott építeni a dühre és a félelemre 2016-os és 2020-as elnöki kampányaiban. Különösen a 2020-as kampány tudta szembeállítani a Trump ellenfelei által képviselt félnivalót (például a szocializmust, a külföldiek beengedését az országba, a kisebbségek jogainak bővítését) az ő rendpártiságával.

A félelem mint a szavazókat befolyásoló tényező a közvélemény-kutatásokban is kimutatható. 2019-ben a republikánus szavazók a félelemmel kapcsolatos témákat – a terrorizmust, a bevándorlást és a hadsereget – helyezték előtérbe, míg a demokraták az olyan állami támogatásokat igénylő ügyekre helyezték a hangsúlyt, mint az egészségügy, az oktatás és a környezetvédelem (Jones 2019). Ezek jelentős különbségek: az egyik fél számára a védelem és a biztonság fontos, míg a másik fél számára a jövőorientált és az államot felhatalmazó kérdések. Ilyen környezetben Trump könnyedén tudta fegyverként használni a félelmet. Ennek egyik emblemikus eleme a mexikói határra tervezett fal, amely megőrizni hivatott az amerikaiak biztonságát, de valójában az illegális, emiatt eredendően bűnös bevándorlók retorikai képével riogatott támogatói félelmét erősítette.

A félelem folyamatos jelenléte a diskurzusban (lásd hírek a bevándorló-bűnözésről, az általuk terjesztett betegségekről és a terrorizmusról – még ha esetleg hamisak is) azt szolgálja, hogy magasan tartsa a republikánus szavazók félelemszintjét.¹² Trump magabiztosan irányította a hírek körforgását a Twitteren közzétett bejegyzéseivel, hogy a figyelmet a félelem témák felé irányítsa, és biztosítsa az embereket arról, hogy meg fogja védeni őket. A demagóg Twitter-bejegyzéseket pedig megismételték a híradások, és felerősítette őket a közösségi média, még akkor is, ha többségükben kétséges állításokat fogalmaztak meg. Trump a következőket mondta egy 2019 júniusi interjúban: „Kiteszem [a Twitterre], és kikerül a felületeitekre. Leadja az ABC. Kikerül az országos hálózatokra. Lemegy a kábelcsatornákon. Hihetetlen formája ez a kommunikációnak.”¹³ Trump vélt

12 Aaron Rugar: Trump's Big Immigration Speech Was Based on 2 False Premises, *Vox*, 9 January 2019, <https://www.vox.com/2019/1/8/18174669/trump-speech-immigration-fact-check-border>.

13 George Stephanopoulos: Transcript: ABC News' George Stephanopoulos' Exclusive Interview with President Trump, *ABC News*, 17 June 2019, <https://abcnews.go.com/Politics/transcript-abc-news-george-stephanopoulos-exclusive-interview-president/story?id=63749144>.

és valós veszélyek hangsúlyozásával igyekezett formálni a közvéleményt, amely veszélyekre a saját politikája kínál megoldást, és ez a kulcs: Trump fogja megmenteni az embereket. Barry Glassner szerint: „Trump képlete nagyon tiszta és egyszerű: nagyon, nagyon félj, és én vagyok a gyógy mód.”¹⁴

A retorika kitűnő terep a félelem használatához a választási győzelem érdekében. George W. Bush például a terrorizmus fenyegetését használta beszédeiben 2004-es újraválasztási kampányában. A 2001. szeptember 11-ei támadásokkal kiterjeszthetővé vált a félelem bármely csoportra vagy országra, amelyet a „terrorista” bélyeggel illettek. Barack Obama 2012-es megválasztása után a terrorizmussal gyanúsítottak elleni dróntámadások megnövekedett számának igazolására használta a félelmet. A félelem politikája immár majdnem 20 éve tombol az Amerikai Egyesült Államokban. A 2001-es támadások után a terrorizmusra és a muszlimokra koncentrált, 2016 óta pedig a bevándorlóakra, a rendőri túlkapások miatti tüntetőkre került át a hangsúly. Trump nem mutatott együttérzést azoknak a tüntetőknek a százezreivel, akik megtöltötték az amerikai városok utcáit, miután napvilágra került egy videó George Floyd brutális meggyilkolásáról, akit egy rendőr fojtott meg azzal, hogy a nyakán térdelt. Együttérzés helyett Trump a törvényes rendre helyezte a hangsúlyt, és a tüntetőkkel szembeni félelmet táplálta.

Trump fegyveres szövetségi ügynököket küldött több városba, hogy megküzdjenek a tüntetőkkel, mert állítása szerint néhány, demokraták vezette városban elszabadult a pokol. „Nézzék, mi történik – mindet demokraták vezetik, mindet nagyon liberális demokraták vezetik. Valójában mindet radikális baloldaliak vezetik” – mondta Trump, majd hozzátette: „Ha Biden nyer, az egész országgal ez fog történni. Az egész ország a pokolra jut. És mi nem engedjük, hogy a pokolra jusson.”¹⁵ Donald Trump drasztikus lépéseket tett annak érdekében, hogy nevéssé tegye a George Floyd halála után kitört országos szintű tiltakozásokról szóló híradásokat. Az újságírók és a közvélemény egy része nem támogatta az elnök önreklámozó helyzetértékeléseit, amelyek jellemzően nélkülözték a tényeket, és bővelkedtek politikai támadásokban. Számos hírszolgáltató megszakította élő közvetítését ezekről a sajtótájékoztatókról, mivel a riporterek kampánybeszédként értékelték azokat.

Trump erőszakos politikai színházat hozott létre, amelynek egyik jelenete volt, amikor a kamerák kereszt-tűzésben csaptak össze a rendfenntartó erők a portlandi tüntetőkkel, akik George Floyd meggyilkolása ellen tiltakoztak. Drámai felvételek születtek, amelyek erősítették a félelem politikáját a Trump-szimpatizánsok körében (vö. Boorstin 1961/1992: 12). Portland polgármestere, rendőrpáncsnoka és Oregon állam kormányzója tiltakozását fejezte ki, és hangsúlyozta, hogy megbízik a helyi és az állami rendőri erőkben a tüntetések kezelését illetően (Olmos et al. 2020).¹⁶ Az elnök annak bizonyítékeként értékelte a híradások konfliktusokról készült felvételeit, hogy az országban kitört a kaosz, és az Egyesült Államok „a pokolra jut”. Anne Applebaum amerikai újságíró „autokrata önkényként” írta le a helyzetet, hozzátéve:

Ez részben a fényképek kedvéért történt... Ez üzenet – annak szól, hogy a mi kezünkben van az irányítás, mi teszünk valamit, mi tartjuk vissza az erőszak erőit. Célja, hogy meggyőzzön egy bizonyos típusú szavazót, aki az aktuális események feletti kontrollt akarja látni.¹⁷

Azok, akik másfajta beszámolókra és értékelésekre voltak kíváncsiak a fenti eseményekkel kapcsolatban, kénytelenek voltak interjúkra és „beszélő fejekre” hagyatkozni a konfliktusok egyre szórakoztatóbb felvételei helyett. John Sandweg, a Bevándorlási és Határvédelmi Hivatal (ICE) volt igazgatója a következőt nyilatkozta:

14 Idézi: Alex Altman: No President Has Spread Fear Like Donald Trump, *Time*, 9 February 2017, <https://time.com/4665755/donald-trump-fear/>.

15 Peter Baker, Zolan Kanno-Youngs & Monica Davey: Trump Threatens to Send Federal Law Enforcement Forces to More Cities, *The New York Times*, 20 July 2020, <https://www.nytimes.com/2020/07/20/us/politics/trump-chicago-portland-federal-agents.html>.

16 Sergio Olmos, Mike Baker & Zolan Kanno-Youngs: Federal Officers Deployed in Portland Didn't Have Proper Training, D.H.S. Memo Said, *The New York Times*, 18 July 2020, <https://www.nytimes.com/2020/07/18/us/portland-protests.html>.

17 Idézi Brian Stelter (2020): Right-Wing Media Plays Up Portland Protest 'Violence', *CNN*, 20 July 2020, <https://edition.cnn.com/2020/07/20/media/reliable-sources-portland-federal-response/index.html>.

Azt gondolom, visszaélés történik a belbiztonsági szervezettel [DHS – Department of Homeland Security]. Úgy értem, az elnök a saját bűnbándójaként próbálja használni a DHS-t. Ez történik valójában.¹⁸

A hatalommal való elnöki visszaélésekről szóló kongresszusi meghallgatás alatt William Barr legfőbb ügyészt az elnöki túlkapások támogatása miatt vonták felelősségre, valamint azért, hogy a DHS ügynökeit a tüntetők ellen használták fel Washingtonban és Portlandben. Jerrold Nadler kongresszusi képviselő a következőket mondta Barrnak:

...az elnök felvételeket akar a kampányhirdetéseihöz, és úgy tűnik, hogy Ön a megrendelés szerint találja azokat neki. ... Ön országos szinten terjeszti a félelmet és erőszakot egyértelműen politikai célokból. Szégyellje magát, Mr. Barr.¹⁹

Trump után

Vannak, akik úgy vélik, hogy Trump autokratikus átmentet kísérelt meg a kormányzása idején. Masha Gessen, Magyar Bálint és Madlovics Bálint a tipikusan Közép- és Kelet-Európa autokratikus államaira vonatkoztatott elméletet találja hasznosnak arra, hogy leírja Trump politikai szándékait (Gessen [2020] in Magyar & Madlovics 2020). Az, hogy Trump a szavazatok számlálása közben bejelentette győzelmét, majd többször visszautasította a választási vereség elismerését, és azt állította, hogy egy nagyszabású csalás miatt veszített, olyan retorikai megoldás, amely az említett régió autokráciáit idézi. A választási eredményeken azonban nem tudott változtatni a retorikával, így a Trump-korszak véget ért.

Trump elnökségének évei után tervezett felépülési időszakra lesz szüksége az amerikai politikának és társadalomnak. Szokásos körülmények között egy elnökség vége nem jelenti a társadalmi alapok alapvető változásának kezdetét. A mostani korszak azonban nem hétköznapi. Donald Trump szisztematikusan leépítette a korábbi amerikai bel- és külpolitikai programokat és szerződéseket. Ezen kívül nyíltan támadta az FBI-t és az Igazságügyi Minisztériumot a vádemelési eljárása (*impeachment*) alatt. Ezeknek következményeik vannak, amelyeknek csak egy lenyomata a több tízmillió támogató szavazat. Emiatt lesz szükség tervezett felépülésre. Nem konkrétan Joe Bidenre és a hivatalba lépő adminisztrációjára utalunk itt, hanem a korábban említett amerikai bel- és külpolitikai stratégiai helyrehozatalára, ami épít az állam szövetségeseire, azok megnyugtatására és a kapcsolatok újjáépítésére (Altheide 2017).

Elengedhetetlen a médiaműveltség széles körű terjesztése. Meg kell ismertetni a tömegeket a társadalmi kontroll fontosságával és a rossz döntések következményeivel. A tudományos élet szereplőinek is részt kell vállalniuk ebben a feladatban, akár az ellenállás finom formáinak alkalmazásával is. Az egyéni felelősség mellett ennek az erkölcsi érvelésnek az alapja az állampolgárság és az állampolgári jogok tisztelete. Túl sok területen uralkodott el a félelempolitika, amely – ha nem tapasztal ellenállást – egyre többet követel magának.

A félelem politikája sokkal nagyobb károkat okozott az amerikai és a nemzetközi életben, mint a tömeges megfigyelés mindennapivá válása vagy a védelmi költségvetések növekedése. Bár közhely az érvelés, hogy a múltunk terméke vagyunk, tanulságos konkrét kapcsolatokat kialakítani azokkal a döntésekkel, politikákkal, – különösen a félelem politikájának szerepével –, amelyek segítettek a 21. század napirendjeinek alakítását. Ezek a lépések segíthetik elő Trump amerikai és nemzetközi katasztrófájának a lezárását.

18 Idézi Daniel Straus: Trump is Using Federal Agents as His 'Goon Squad', Says Ice's Ex-Acting Head, *The Guardian*, 24 July 2020, <https://www.theguardian.com/us-news/2020/jul/24/trump-goon-squad-john-sandweg-homeland-security-ice>.

19 Idézi Nicholas Fandos & Charlie Savage: Barr Clashes With House Democrats, Defending Responses to Protests and Russia Inquiry, *The New York Times*, 28 July 2020, <https://www.nytimes.com/2020/07/28/us/politics/barr-testimony.html>.

Irodalom

- Altheide, David L. (1976): *Creating Reality: How TV News Distorts Events*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Altheide, David L. (1985): *Media Power*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Altheide, David L. (1995): *An Ecology of Communication: Cultural Formats of Control*. New York: Aldine de Gruyter.
- Altheide, David L. (2002): *Creating Fear: News and the Construction of Crisis*. New York: Aldine de Gruyter.
- Altheide, David L. (2017): *Terrorism and the Politics of Fear*. New York: Rowman & Littlefield.
- Altheide, David L. & Robert P. Snow (1979): *Media Logic*. Beverly Hills: Sage.
- Bimber, Bruce (2014): Digital Media in the Obama Campaigns of 2008 and 2012: Adaptation to the Personalized Political Communication Environment. *Journal of Information Technology & Politics*, vol. 11, no. 2, pp. 130–150.
- Boorstin, Daniel J (1961/1992): *The Image: A Guide to Pseudo-Events in America*. New York: Vintage Books.
- Castells, Manuel (2019): *Rupture: The Crisis of Liberal Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Cogburn, Derrick L. & Fatima K. Espinoza-Vasquez (2011): From Networked Nominee to Networked Nation: Examining the Impact of Web 2.0 and Social Media on Political Participation and Civic Engagement in the 2008 Obama Campaign. *Journal of Political Marketing*, vol. 10, no. 1–2, pp. 189–213.
- Couch, Carl J. (1984): *Constructing Civilizations*. Greenwich, London: JAI Press.
- Couch, Carl J. (1990): Mass Communications and State Structures. *Social Science Journal*, vol. 27, no. 2, pp. 111–128.
- Chadwick, Andrew (2017): *The Hybrid Media System: Politics and Power* (Second Edition). New York: Oxford University Press.
- Cherry, Colin E. (1953): Some Experiments on the Recognition of Speech, with One and with Two Ears. *The Journal of the Acoustical Society of America*, vol. 25, no. 5, pp. 975–979.
- Epstein, Edward J. (1973): *News from Nowhere*. New York: Random House.
- Ericson, Richard V., Patricia M. Baranek & Janet B. L. Chan (1991): *Representing Order: Crime, Law and Justice in the News Media*. Toronto: University of Toronto Press.
- Evanega, Sarah, Mark Lynas, Jordan Adams, Karinne Smolenyak (2020): Coronavirus Misinformation: Quantifying Sources and Themes in the COVID-19 'Infodemic'. *Cornell Alliance for Science*, 2020. szeptember. <https://allianceforscience.cornell.edu/wp-content/uploads/2020/09/Evanega-et-al-Coronavirus-misinformationFINAL.pdf>.
- Furedi, Frank (2005): *Politics of Fear*. London: Continuum.
- Gessen, Masha (2020): *Surviving Autocracy*. New York: Riverhead Books.
- Glassner, Barry (1999): *The Culture of Fear: Why Americans are Afraid of the Wrong Things*. New York: Basic Books.
- Hepp, Andreas (2013): *Cultures of Mediatization*. Cambridge: Polity Press.
- Jones, Bradley (2019): Republicans and Democrats have Grown Further Apart on What the Nation's Top Priorities Should Be. *PEW Research Center*, 2019. II. 5. <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/02/05/republicans-and-democrats-have-grown-further-apart-on-what-the-nations-top-priorities-should-be/>.
- Kellner, Douglas (2018): Donald Trump and the War on the Media: From Election '16 into the Trump Presidency. In: Robert E. Gutsche Jr. (ed.): *The Trump Presidency, Journalism, and Democracy*, pp. 19–38. New York: Routledge.
- Konrad, Alison M. (2018): Denial of Racism and the Trump Presidency. *Equality, Diversity and Inclusion*, vol. 37, no. 1, pp. 14–30.
- Körösényi András (2017): Weber és az Orbán-rezsim: Plebiszciter vezérdemokrácia Magyarországon. *Politikatudományi Szemle*, 26. évf. 4. sz. 7–28. o.
- Magyar, Bálint & Bálint Madlovics (2020): *The Anatomy of Post-Communist Regimes: A Conceptual Framework*. Budapest: CEU Press.

- Marx, David M., Sei Jin Ko & Ray A. Friedman (2009): The “Obama Effect”: How a Salient Role Model Reduces Race-Based Performance Differences. *Journal of Experimental Social Psychology*, vol. 45, no. 4, pp. 953–956.
- Mazzoleni, Gianpietro & Winfried Schulz (1999): “Mediatization” of Politics: A Challenge for Democracy? *Political Communication*, vol. 16, no. 3, pp. 247–261.
- Merkovity Norbert (2009): Barack Obama elnöki kampányának sajátosságai: Mitől működnek a hálózati közösségek? *Médiakutató*, 10. évf. 1. sz. 97–106. o.
- Merkovity Norbert (2016a): A figyelemalapú politika és Donald Trump. *Médiakutató*, 16. évf. 3–4. sz. 7–16. o.
- Merkovity Norbert (2016b): Az önmediatizáció jelensége az online politikai kommunikációban. *Politikatudományi Szemle*, 25. évf. 2. sz. 111–132. o.
- Merkovity, Norbert (2017): Introduction to Attention-Based Politics. *Przegląd Politologiczny (Political Science Review)*, no. 4, pp. 61–73.
- Merkovity, Norbert, Márton Bene & Xénia Farkas (2021): Hungary: Illiberal Crisis Management. In: Darren Lilleker, Ioana A. Coman, Miloš Gregor & Edoardo Novelli (eds.): *Political Communication and COVID-19: Governance and Rhetoric in Times of Crisis* (megjelenés alatt). London: Routledge.
- Mullen O’Keefe, Shannon (2020): One in Three Americans Would Not Get COVID-19 Vaccine. *Gallup*, 2020. VIII. 7. <https://news.gallup.com/poll/317018/one-three-americans-not-covid-vaccine.aspx>.
- Panagopoulos, Costas (2016): All About that Base: Changing Campaign Strategies in U.S. Presidential Elections. *Party Politics*, vol. 22, no. 2, pp. 179–190.
- Tuchman, Gaye (1978): *Making News*. New York: Free Press.
- Woodward, Bob (2019): *Fear: Trump in the White House*. New York: Simon and Schuster.

Abstract in English

How Does Fear and Attention-Based Politics Help Donald Trump and Other Right-Wing Autocrats?

This paper is about how the campaigns of Donald Trump in 2016 and 2020 transformed American politics and invigorated right-wing autocrats throughout the globe. Donald Trump took the politics of fear to a new level by promoting the fear of immigrants, especially Mexicans, while demonising Muslims and other groups. Many American citizens supported this fear with ballots even when protests started in the U.S. against hateful attacks or thousands died because of the COVID-19 pandemic. The relativisation of objective facts and the spread of false news have been included in the toolbox of autocratic leaders like Trump. We need to recognise the dynamics of this process and take decisive action against them. This study argues that after the Trump years, the widespread dissemination of media literacy should be promoted, in which academics should also be involved.

Keywords: attention-based politics, autocratic transition, autocratic politicians, Donald Trump, fake news, George Floyd, media logic, political communication, politics of fear, U.S. presidential election, U.S. media

David L. Altheide, PhD, Regents’ Professor Emeritus at Arizona State University Justice and Social Inquiry karán a School of Social Transformation intézményben, ahol 37 éve tanít. Tudományos munkája a tömegmédiá és az információs technológia társadalmi kontrollban betöltött szerepére összpontosít. Legutóbbi könyvei: *Terrorism and the Politics of Fear* (2. kiadás, Rowman and Littlefield, 2017), és *The Media Syndrome* (Routledge, 2016).

Merkovity Norbert 2011-ben védte PhD-dolgozatát, 2020-ban habilitált a Szegedi Tudományegyetemen. Két magyar nyelvű könyve jelent meg a politikai kommunikáció témakörében. Jelenleg politikai kommunikációt és a politikatudomány más területeihez kapcsolódó kurzusokat oktat az SZTE-n. 2018-tól az ECREA CEE Network titkára. Kutatási területei: figyelemalapú politika, az információs hálózatok szerepe a politikai kommunikációban.